

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СІМ'Ї ЯК УНІКАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Кобилянська Т. В., Здобувач

Україна, Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31102018/6182

ARTICLE INFO

Received: 16 August 2018
Accepted: 21 October 2018
Published: 31 October 2018

KEYWORDS

family,
methodological approaches,
vital functions of the family,
family functions,
family structure,
socialization,
family relationships.

ABSTRACT

The article presents methodological approaches to the disclosure of family life as a unique system. It is established that through a functional approach it can be understood the description of the main functions, for which the family is oriented; from the standpoint of the system-structural approach, the family is a pedagogical system with the unity of all its components, which are in certain connections and relationships; the sociological approach is aimed at studying the social essence of the family and its interactions with other social institutions; on the basis of the activity approach, the main activities and relationships in the family and their influence on the development of personality are investigated; Through the culturological approach, the family is recognized as the main bearer of cultural patterns inherited from generation to generation. It is disclosed that each approach is specifically aimed at the disclosure of a particular aspect of the family's life, therefore, it does not provide a coherent picture of its educational potential.

Citation: Кобилянська Т. В. (2018) Metodolohichni Pidkhody do Rozkryttia Zhyttiedialnosti Simi yak Unikalnoi Systemy. *World Science*. 10(38), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_ws/31102018/6182

Copyright: © 2018 Кобилянська Т. В. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Сучасний розвиток суспільства, соціальні процеси, що відбуваються в ньому, здійснюють істотний вплив на стан сім'ї, динаміку і тенденції її розвитку. Вплив сім'ї на молоде покоління не порівняти з впливом інших соціальних інститутів, оскільки саме в сім'ї розвивається і формується особистість, відбувається оволодіння нею соціальними ролями, необхідними для успішної адаптації в суспільстві.

В останні роки в країні спостерігається посилення уваги до проблем сім'ї. Питанням ролі, функціям сучасної сім'ї, орієнтації майбутнього педагога та психолога на ціннісну взаємодію із сім'єю приділяють увагу такі дослідники як Е. Данилова, О. Карабанова, І. Крапивка, Л. Любчак, В. Мініаров, Т. Петрова, Н. Посисоєв, Ю. Сидоренко, Л. Часовська, Ю. Якубова та ін. Науковці доводять, що сім'я як біосоціальне утворення принципово відрізняється від інших соціальних суб'єктів своєю роллю у формуванні та розвитку системи суспільно значущих ціннісних орієнтацій, оскільки тільки в родині есплікується культурний сенс вітальних цінностей і персоніфікується їх інтеграція в світ артефактів.

Володіючи стійкістю і навіть деякою ригідністю, сім'я чуйно реагує на соціально-економічні та політичні процеси, що відбуваються в суспільстві через зміни в системі сімейних відносин. Тому будь-які зміни, що відбуваються з сім'єю як соціальним інститутом на сучасному етапі розвитку суспільства, мають аксіологічний зміст, змінюють соціокультурну динаміку суспільства, вимагають спеціального аналізу саме з цих позицій [3, с.15].

Поряд з традиційними функціями, пов'язаними з народженням та вихованням дитини, з вирішенням повсякденних проблем, сім'я покликана бути надійним психологічним «укриттям», що допомагає людині виживати у важких, швидко змінних умовах сучасного життя [7, с.18].

Життєздатна структура сім'ї необхідна для виконання головних завдань – підтримувати індивідуальність, в той же час, створюючи відчуття приналежності до цілого [3, с.15.]

Стає очевидним наявність різних підходів до дослідження сім'ї.

Мета: розкрити роль, функції сучасної сім'ї як унікальної системи на основі методологічних підходів.

Результати дослідження. У процесі дослідження встановлено, що науковці розглядають сім'ю (роль, значення, проблеми) на основі *функціонального підходу* (Р. Байярд, О. Бичкова, О. Безпалько, І. Дубровіна, С. Комова, І. Крапивка, Н. Посисоев, Е. Сахапова, І. Солодилова, О. Товканець). Саме через цей підхід може бути зрозумілим опис основних функцій, на реалізацію яких сім'я орієнтована. В даний час немає загальноприйнятої класифікації функцій сім'ї. Різні автори, перераховуючи функції сім'ї, називають їх по-різному, проте виділена ними сукупність функцій досить схожа.

До основних функцій сім'ї як соціального інституту І. Крапивка відносить: репродуктивну, функцію соціалізації, сексуального регулювання, емоційного задоволення, статусну, захисну, економічну [7, с.47].

Серед функцій сім'ї І. Солодилова виділяє такі: суспільства по відношенню до сім'ї, родини по відношенню до суспільства, сім'ї по відношенню до особистості та особистості по відношенню до сім'ї. У зв'язку з цим функції сім'ї автор розглядає як соціальні (по відношенню до суспільства) та індивідуальні (по відношенню до особистості) [13, с.58].

Нами узагальнені класифікації функцій сім'ї, які подані у таблиці 1.

Таблиця 1. Основні функції сім'ї

Сфера сімейної діяльності	Громадські функції	Індивідуальні функції
1	2	3
1. Репродуктивна (функція дітонародження)	Біологічне відтворення суспільства. Демографічна політика	Задоволення потреб у дітях, в продовженні свого роду
2. Економічна і господарсько-побутова функція	Економічна підтримка неповнолітніх і непрацездатних членів суспільства Підтримка фізичного здоров'я, догляд за дітьми	Отримання матеріальних засобів і господарсько-побутових послуг одними членами сім'ї від інших
3. Виховна функція	Первинна соціалізація молодого покоління. Підтримка культурної неперервності суспільства	Задоволення потреб у батьківстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях
4. Сфера первинного соціального контролю (регулятивна функція)	Моральна регламентація поведінки членів сім'ї в різних сферах життєдіяльності, а також відповідальності і обов'язків у відносинах між подружжям, батьками і дітьми, представниками старшого і середнього покоління. Система регулювання відносин між членами сім'ї	Формування і підтримка правових і моральних санкцій за неналежне порушення моральних норм взаємовідносин між членами сім'ї за допомогою особистого авторитету членів сім'ї, і в першу чергу авторитету батьків по відношенню до дітей
5. Соціально-статусна функція	Надання певного соціального статусу членам сім'ї. Відтворення соціальної структури сім'ї і суспільства	Задоволення потреби в соціальному просуванні
6. Дозвіллева функція	Організація раціонального дозвілля. Соціальний контроль у сфері дозвілля	Задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємозбагачення дозвіллевих інтересів

Продовження таблиці 1

7. Сфера духовного емоційного спілкування (рекреативна функція)	Розвиток особистості членів сім'ї, емоційна стабілізація індивідів та їх психологічна терапія	Духовне взаємозбагачення членів сім'ї. Зміцнення дружніх основ сімейного союзу. Отримання психологічного захисту та емоційної підтримки в сім'ї. Задоволення потреб в особистому щасті і любові
8. Комунікативна функція	Організація внутрішньосімейного спілкування	Пошук морального захисту, психофізіологічний комфорт
9. Сексуальна функція	Сексуальний контроль	Задоволення сексуальних потреб
10. Виробничо-трудова функція	Відродження та розширення сімейних підсобних господарств, масове виділення садових ділянок для городян, впровадження на селі сімейного підряду, фермерство	Індивідуальна трудова діяльність, трудове виховання

Врахування морально-психологічних відносин і відповідних їм духовних цінностей і орієнтацій, які складаються в сім'ї, в історичному процесі в результаті спілкування і діяльності її членів, є найважливішою методологічною вимогою при дослідженні сім'ї, структура якої базується на єдності матеріальних і духовних відносин, матеріального і духовного життя [6, с.23]. Такий підхід до сім'ї як соціокультурного явища уявляється нам резонним.

Розглядаючи функції сім'ї в їх динаміці та розвитку, можна зробити висновок про підвищення ролі психолога в наданні допомоги сім'ям для їх оптимальної реалізації в аспекті психолого-педагогічної діяльності.

Системно-структурний підхід до вивчення сім'ї використовують вчені: I. Alexander, O. Бичкова, R. Beavers, B. Кан-Калик, A. Макаренко, T. Parsons та ін. До найбільш досліджуваних проблем в цьому підході O. Шостакович відносить: класифікацію цінностей шлюбу, типологію чинників ризику, що викликають розлучення; типологію подружніх конфліктів, типологію цінностей сім'ї, типологію сім'ї в цілому [15, с. 37].

Відповідно до теорії систем L. Bertalanffy, будь-який живий організм, включаючи сім'ю, складений із взаємодіючих компонентів – в даному випадку людей, які взаємно впливають один на одного. У зв'язку з цим все більшу популярність здобував підхід до сім'ї як до одиниці психологічного аналізу і психологічного впливу [2].

Сім'я як система не просто включає в себе кілька індивідів, вона, крім того, охоплює їх перехресні взаємини, а також взятий в комплексі контекст, в якому мешкає сім'я та звід правил цієї сім'ї. I. Alexander стверджував, що система організована таким чином, що зв'язки між елементами визначають межі як навколо системи в цілому, так і навколо кожної, що входить в неї підсистеми. У системах, елементами якої є люди, межі можуть бути абстрактні, вони задаються правилами взаємин [1, с. 150].

Так, сім'ї, що практикують наруги над дітьми, жорстко ізольовані від більших суспільних систем і тому не в змозі приймати громадську допомогу, яка могла б сприяти припиненню зущань [3, с.16].

Отже, системи пов'язані одна з одною за допомогою декількох ієрархічних рівнів. Сімейна система складається з індивідуальних підсистем – подружньої, дитячої та батьківської.

Великий внесок у розробку теорії педагогіки сім'ї вніс A. Макаренко. Не називаючи сім'ю системою, він по суті розкрив окремі компоненти її структури. Сім'я, за визначенням педагога, – це колектив, тобто група людей, яка об'єднується загальними інтересами, спільним життям, загальною радістю, а іноді і взагалі горем [8, с.7].

O. Шостакович, розвиваючи теорію сім'ї, включила в педагогічну систему сім'ї в якості компонентів мету, суб'єкт і об'єкт виховання, соціокультурне середовище, педагогічну взаємодію як засіб виховання; управлінську діяльність щодо забезпечення життєдіяльності сім'ї, як вирішальний чинник стабілізації стану сім'ї як системи в цілому [15, с.43].

Отже, вивчаючи сім'ю з позицій системно-структурного підходу, можемо стверджувати, що сім'я є педагогічною системою з єдністю всіх її компонентів, що знаходяться

в певних зв'язках і відносинах, спрямованих на освіту, розвиток, формування особистості кожного члена сім'ї. Ознаками сім'ї як педагогічної системи є: цілісність, стабільність, відкритість, здатність до самоорганізації, саморозвитку, синтезогенезу. Порушення цих ознак є свідченням кризи сім'ї як педагогічної системи.

В результаті тривалого вивчення сім'ї О. Бичковою виявлено, що її розвиток відбувається стрибкоподібно, при цьому періоди порушення рівноваги чергуються з періодами гомеостазу, а флуктуації не виходять за межі, що допускають управління ними. Існують періоди рівноваги і адаптації, які характеризуються оволодінням відповідними навичками та завданнями, а так само виділяються періоди дисбалансу, що викликається або індивідом, або контекстом. Вони призводять до стрибкоподібного переходу на нову, більш складну стадію, на якій виробляються нові завдання і навички [3, с.24].

Розглядаючи сім'ю з позицій системно-структурного підходу, розуміємо, що вона є цілісним утворенням, що складається з систем і підсистем. Як цілісна організація, сім'я визначає всі її частини і підсистеми, які складають внутрішню структуру даного явища.

Склад сім'ї розглядаємо не тільки через кількість її членів (традиційна точка зору), але і аналізуємо якості особистості членів сім'ї, вважаючи їх найважливішим засобом виховання. Тому під складом сім'ї розуміємо наявність батьків, кількість дітей, якості особистості батьків і дітей.

Склад сім'ї як фактор виховання розглядали багато психологів і педагогів С. Керкис, С. Комова, І. Крапивка, Н. Посисоєв, М. Раттер, Ю. Сидоренко, Л. Часовська та ін.

Структура сім'ї – багатошарова як по «горизонталі», так і по «вертикалі». Вона базується на діалектичній взаємодії біологічного і соціального моментів, матеріального та ідеального, фізичного й психічного, раціонального та ірраціонального. У ній діють закономірності різного рівня: від природно-біологічних до соціальних, моральних, психолого-педагогічних [6, с.24].

До ключових елементів структури сім'ї у напрямі співпраці фахівців з сім'ями С. Керкис відносить:

- сім'ю – групу близьких родичів, які живуть разом, стосунки в якій засновані на любові, взаємній моральній відповідальності, рівноправності і взаємодопомоги;
- підлітка – дитину середнього шкільного віку (від 11-12-ти до 15-16-ти років). В даний віковий період відбувається поступовий перехід від дитинства до дорослості, який супроводжується потребою підлітка в самоствердженні, самостійності, визнанні його прав і потенційних можливостей з боку однолітків і дорослих;
- виховну систему – комплекс виховних цілей; суб'єктів, які їх реалізують в процесі цілеспрямованої діяльності; відносин, які виникають між учасниками цієї діяльності; освоєного середовища і управлінської діяльності щодо забезпечення життєздатності системи;
- школу – освітній заклад, в якому при відповідних умовах успішно вирішуються завдання всебічного розвитку учнів, досягається високий рівень їх навчання і виховання;
- педагогічну взаємодію – детермінований освітньою ситуацією зв'язок суб'єктів і об'єктів освіти, що опосередковується соціально-психологічними процесами і призводить до кількісних та/або якісних змін вихідних властивостей і станів даних суб'єктів і об'єктів;
- виховний потенціал – обумовлений соціальними відносинами і середовищем, ступінь розвитку можливостей соціального інституту в формуванні особистості, що реалізуються через різні форми його діяльності, властиві йому функції, в тому числі власне виховну;
- соціальну активність – складне утворення особистості, що включає в себе розуміння людиною значущості і необхідності громадської діяльності, а також готовність і усвідомлене бажання брати участь в ній, вміння діяти самостійно, проявляючи ініціативу, старанність і відповідальність;
- особистість – людину як представника соціуму, що вільно і відповідально визначає свою позицію серед собі подібних, в просторі культури і часу;
- гуманізм – систему поглядів, що визнає цінність будь-якої людини як особистості, яка стверджує її право на свободу і щастя, на розвиток і прояв всіх її здібностей; яка вважає благо окремої людини критерієм оцінки суспільних явищ, а принципи справедливості і рівності – бажаною нормою відносин в соціумі [5, с.60].

Отже, структура сім'ї включає такі компоненти: кількість членів сім'ї, їх родинні зв'язки (характеристика), наявність підсистем в сім'ї (батьки, батьки і діти, брати і сестри), характер взаємин у цих підсистемах, межі взаємовідносин (проблеми близькості і віддаленості між членами сім'ї, порядок функціонування елементів системи (правила, за якими живе сім'я, тип спілкування між її членами і особливості їх самооцінки), енергетика (її дають їжа, вода,

повітря, активність і життєві позиції членів сім'ї, їх поєднання один з одним), взаємодії із зовнішнім світом (пов'язане зі ставленням до змін, що відбуваються в житті).

Соціологічний підхід до розгляду сім'ї (І. Крапивка, Г. Філіпчева, О. Райкова, М. Раттер, Р. Бернс, О. Шостакович та ін.) спрямований на вивчення соціальної сутності сім'ї та її взаємодій з іншими соціальними інститутами. Вважаємо, що сім'я повинна розглядатися не тільки як первинний соціально-господарський осередок суспільства, але, в першу чергу, як субкультурна система, оскільки має певну специфіку життєвого укладу, способу життя, оціночних і інтерпретативних установок з будь-яких питань.

Саме в родині, на думку І. Крапивки, відбувається первинна соціалізація й інкультурація наступного покоління, і тому сім'я відіграє роль, яка не поступається за значимістю школі і закладам вищої освіти, ЗМІ тощо [7, с.47].

Учені переконані, що найбільші можливості для розвитку особистості створює повна сім'я, що складається з батьків і дітей. У повній сім'ї представлені різні вікові, статеві, професійні підсистеми. Наявність в ній складного збагаченого зразка, яким виступають обидва батьки, значно полегшує нормальний психічний і моральний розвиток дитини, дозволяє їй максимально проявити і реалізувати свої емоційні та інтелектуальні можливості. Виховний потенціал неповної сім'ї більш проблематичний в силу відсутності одного з батьків.

Г. Філіпчева, К. Бердо наголошують на значущість того факту, що в неповних сім'ях дитина відчуває дефіцит батьківської моделі як для формування конструктивного образу себе як майбутньої дружини, так і для адекватного образу майбутнього чоловіка, що в цілому впливає на становлення її до майбутньої сім'ї [14, с.111].

Згідно О. Райкової причинами психічного неблагополуччя в дитинстві можна назвати інверсію сімейних ролей, помилки, допущені батьками у вихованні дітей і зайнятість батьків [11, с.38].

Існують специфічні моменти у вихованні, пов'язані з наявністю тільки одного з батьків в сім'ї. Досить повну характеристику їм дає М. Раттер:

- батькові чи матері, що залишилися не вистачає моральної, соціальної і матеріальної підтримки, у зв'язку з чим батьки-одинаки змушені шукати поради і допомоги поза сім'єю, часто в школі у вчителя, психолога, соціального працівника;
- дитина, як правило, відчуває соціальну дискримінацію, пов'язану з відсутністю батька або матері;
- дитина виявляється позбавленою можливості спостерігати близькі і гармонійні відносини між двома дорослими людьми;
- якщо в родині залишається батько протилежної статі, у дитини буде знижена можливість статевої ідентифікації;
- на виховання дітей дуже впливає позиція того хто залишився по відношенню до того, хто пішов [12, с.421].

До перелічених факторів можна додати, що серйозним чином впливає на зниження виховного потенціалу сучасної неповної сім'ї скорочення доходів і погіршення її економічного становища внаслідок залишення одного з подружжя.

Спотворення нормальних взаємин батьків з дітьми призводить до значного зменшення спілкування, до його збіднення і контролювання, а також до відсутності теплоти і уваги.

Представники *діяльного підходу* (Т. Галкіна, В. Петровський, О. Шостакович та ін.) досліджують основні види діяльності і взаємини в сім'ї та їх вплив на розвиток особистості; роль школи, вчителів, психологів в управлінні цією діяльністю.

Сімейну взаємодію, О. Шостакович розуміє як процес тривалого взаємного впливу членів сім'ї один на одного, як досить стабільну форму освіти, розвитку і формування особистості в сім'ї. Відповідно до того, як розгортається взаємодія батьків в сім'ї, вибудовується стратегія їх спілкування і взаємин з дітьми, що, в свою чергу, формує їх особистість [15, с.50].

У педагогіці А. Макаренка одним з перших спробував систематизувати уявлення про батьківські позиції, назвавши їх «батьківським авторитетом». Він виділив кілька типів помилкового батьківського авторитету: авторитет придушення (викликає дитячу брехню, боягузтво, жорстокість); авторитет відстані (веде до відчуженості, зниження цінності сім'ї); авторитет чванства (формує зарозумілість, авторитарність); авторитет педантизму (формує пасивність, покірність); авторитет резонерства (призводить до відчуження); авторитет підкупу (формує аморальність, конформізм); авторитет «любові» (сліпа, демонстративна любов формує нещирість, брехливість, егоїзм); авторитет «доброти» («нерозумний авторитет» слабких батьків формує егоїзм, авторитарність); авторитет «дружби» (нав'язувана батьками «дружба» формує безпринципність, цинізм) [8, с.370-374].

У кожній родині складається різноманітна система зв'язків батьків і дітей, що отримала в психолого-педагогічній літературі визначення «тип сімейного виховання». А. Петровський виділив п'ять типів ставлення в сім'ї: диктат, опіка, конфронтація, невтручання, співпраця:

1) диктат батьків негативно позначається на формуванні таких якостей, як ініціативність, віра в себе, почуття власної гідності; веде до формування неадекватної самооцінки; фрустрації багатьох потреб, в тому числі, в самоствердженні, самореалізації;

2) опіка батьків передбачає максимальне задоволення потреб дитини та відмежує її від усіх труднощів. У цьому випадку можливі два варіанти розвитку дитини: а) дитина росте непристосованою до життя, безвідповідальною, суб'єктивно і об'єктивно неблагополучною; б) у дитини формуються деспотичні риси характеру;

3) невтручання – це система міжособистісних відносин, яка будується за принципом незалежного співіснування дорослих і дітей. При цьому сім'я не стає референтною групою для дитини, виникає відчуження;

4) конфронтація передбачає наявність в сім'ї перманентного конфлікту. Можуть зустрічатися всі види конфліктів (попередно або паралельно): внутрішньоособистісний, міжособистісний, міжгруповий, які формують у дітей неадекватну самооцінку; механізми конфліктної взаємодії; негативні якості особистості (грубість, скандальність, цинізм та ін.);

5) співпраця передбачає опосередкованість міжособистісних стосунків у сім'ї загальними цілями і завданнями спільної діяльності, спільними цінностями та смислами [10].

Загальний сімейний клімат прямо впливає на сприйняття дітьми сімейних ролей і на бажання мати в майбутньому свою сім'ю. Цей клімат в значній мірі несприятливий нині для адекватної потреби в родині і сімейних ролях – відсутність спільної діяльності батьків і дітей, яка безпосередньо цементує сімейне єднання, веде до атмосфери споживацтва і побутового самообслуговування. Професійна зайнятість членів сім'ї поза домом перетворює ці скорочені сімейні ролі і потреби в «тягар». І, на жаль, соціальна проблема співвідношення сімейних і позасімейних (перш за все професійних) ролей все частіше трактується через перерозподіл сімейних ролей, через «справедливий» поділ сімейного «тягаря» між чоловіком і дружиною [4, с.20].

В сім'ї провідним засобом пізнавальної діяльності молодого людини для розвитку у неї фундаментальних якостей є, з одного боку інтеріоризація та екстериоризація соціокультурного досвіду, що існує в суспільстві. З іншого боку, навчальна діяльність дитини в сім'ї є доповненням до шкільної (у формі виконання домашніх завдань) або засобом самоосвіти (сімейне навчання). Батьки можуть успішно впоратися із завданням організації навчальної діяльності дитини за умови постійної взаємодії з освітніми установами, вчителями, які визначають стратегію і тактику навчання дитини [15, с.53].

Побудована на принципах співпраці навчальна діяльність в сім'ї сприяє розвитку, формуванню, самореалізації особистості дитини, розкриття її індивідуальності. Вона гармонізує сімейні відносини, відносини дитини з навколишнім світом, відносини двох найважливіших педагогічних систем: сім'ї і школи.

Сьогодні активно розробляється *культурологічний підхід* до вивчення сім'ї (Е. Данилова, І. Крапивка, І. Міняйло, О. Шумакова та ін.).

Соціокультурне середовище сім'ї в нашому розумінні це сукупність факторів культурної і соціальної реальності, що впливають на утворення, розвиток, формування особистості членів сім'ї. Дитина стає повноправним представником людської спільноти, тільки опанувавши в тій чи іншій мірі людською культурою: цінностями, нормами, способами дій і спілкування, еталонами і прийомами оцінювання і самооцінювання. Культура спочатку не виступає для дитини абстрактно, вона проявляється для неї в конкретних предметах (друга природа), в безпосередньому спілкуванні, в живій сучасній дійсності, у вигляді зразків поведінки інших людей, їх прагнень і цінностей, їх відносин між собою і до дитини, їх дій. Такими іншими людьми спочатку є для дитини батьки. Батьки формують соціокультурне середовище, в яке потрапляє дитина, опосередковано впливаючи на саморозвиток дитини, формування її характеру, її соціальної біографії [15, с.49].

Оцінка рівня культури сім'ї, на думку І. Крапивки, повинна впливати з того, чи вміють батьки та інші дорослі члени сім'ї бачити, що особистість підлітка формується під вирішальним впливом всієї атмосфери сім'ї, культурних норм, духовно-моральних цінностей, чи враховують вони це в побутовому спілкуванні, чи розуміють необхідність взаємного виховання і самовиховання [7, с.33].

Саме сім'я визнається всіма дослідниками основним носієм культурних зразків, успадкованих з покоління в покоління, а також необхідною умовою для соціалізації

особистості. Саме в сім'ї людина навчається соціальним ролям і отримує основи освіти і виховання.

Висновки. Всі вищезазначені підходи до розгляду сім'ї мають цінність і можуть бути використані при відборі знань для формування професійної готовності майбутніх психологів до роботи з сім'єю підлітка. Так через функціональний підхід може бути зрозумілим опис основних функцій, на реалізацію яких сім'я орієнтована. Вивчаючи сім'ю з позицій системно-структурного підходу, можемо стверджувати, що сім'я є педагогічною системою з єдністю всіх її компонентів, що знаходяться в певних зв'язках і відносинах, спрямованих на освіту, розвиток, формування особистості кожного члена сім'ї. Соціологічний підхід спрямований на вивчення соціальної сутності сім'ї та її взаємодій з іншими соціальними інститутами. На основі діяльнісного підходу досліджуються основні види діяльності і взаємини в сім'ї та їх вплив на розвиток особистості; роль школи, вчителів, психологів в управлінні цією діяльністю. Через культурологічний підхід сім'я визнається основним носієм культурних зразків, успадкованих з покоління в покоління, а також необхідною умовою для соціалізації особистості.

Проте кожен підхід окремо орієнтований на розкриття певної сторони життєдіяльності сім'ї, тому не дає цілісної картини її виховного потенціалу.

Відтак, наукові знання в публікаціях дослідників потребують систематизації, структуризації, дидактичної обробки, доповнення тими методами, засобами і прийомами, за допомогою яких вони зможуть комплексно вирішувати проблеми надання психолого-педагогічної допомоги сім'ям різних типів в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alexander I. E. Family therapy. *Marriage and Family living*. 1963. No. 25. P. 146–154.
2. Bertalanffy L. von. *General Systems Theory. Foundations, development, applications*. New York: George Brasiller, 1968. 289 p.
3. Бычкова О. С. Формирование профессиональной готовности будущего психолога к взаимодействию с дисфункциональной семьей: дис. ... канд. пед. наук. Калининград, 2006. 269 с.
4. Галкина Т. Э. Профессиональная подготовка социального педагога в вузе к работе с семьей: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2006. 178 с.
5. Керкис С. С. Взаимодействие школы и семьи в формировании социальной активности подростков: дис. ... канд. пед. наук. Пятигорск, 2009. 182 с.
6. Комова С. Ю. Формирование психологической готовности студентов-социальных педагогов к работе с семьей: дис. ... канд. психол. наук. Воронеж, 2009. 176 с.
7. Крапивка И. А. Семья как фактор формирования ценностных ориентаций подрастающего поколения: дис. ... канд. социол. наук. Краснодар, 2011. 187 с.
8. Макаренко А. С. Книга для родителей: Лекции о воспитании детей. Москва: Правда, 1985. 448 с.
9. Parsons T., Bales R. F. *Family socialization and interaction process*. Glencoe: Free Press, 1955. 422 p.
10. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъектности. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 512 с.
11. Райкова Е. Ю. Формирование психологической готовности студентов к консультированию по проблемам родительско-детских отношений: дис. ... канд. психол. наук. Самара, 2005. 197 с.
12. Раттер М. Помощь трудным детям. Москва: Прогресс, 1987. 432 с.
13. Солодилова И. В. Профессиональная готовность будущих социальных педагогов в вузе к работе с неполными семьями: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2009. 271 с.
14. Філіпчева Г. О., Бердо К. О. Вплив батьківських уявлень на формування образу сім'ї у студенток-психологів. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Психологія*. 2010. № 9/1, Вип. 16. С. 103–112.
15. Шостакович О. А. Формирование профессиональной готовности студентов университета к педагогическому взаимодействию с семьей учащегося: дис. ... канд. пед. наук. Иркутск, 2000. 181 с.